

TÜRKİYE'DE MESLEKİ HOMOĞAMI VE EĞİTİM HOMOĞAMİSİ: 2002 VE 2021 YILLARI KARŞILAŞTIRMASI

OCCUPATIONAL AND EDUCATIONAL HOMOĞAMY IN TÜRKİYE: COMPARISON BETWEEN 2002 AND 2021

HATİCE ECEM AHİSHALI*
CANER ÖZDEMİR**

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki mesleki homogami ve eğitim homogamisi düzeyini ölçmek ve yaş, gelir, yaşanılan yer, eğitim durumu ve mesleğin homogamiye etkisini incelemektir. Bu amaçla, TÜİK tarafından toplanan Hanehalkı İşgücü Anketi 2002 ve 2021 verileri kullanılarak evli çiftlerin homogami düzeyleri ölçülmüş, homogami düzeylerini etkileyen faktörler lojistik regresyon modelleri ile test edilmiştir. Mesleki homogami olasılığının tarım ve profesyonel meslek çalışanlarında, yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerde ve genç kuşaklarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim homogamisi ise özellikle; profesyonel meslek çalışanlarında, eğitim seviyesinin çok yüksek veya çok düşük olduğu bireylerde, genç kuşaklarda sıklıkla görülmektedir. Bu sonuçlar hem mesleki homogami hem de eğitim homogamisinde eğitim ve meslek durumuna göre bir kutuplaşmaya işaret etmektedir. Eğitim seviyeleri ve mesleki statü dağılımının uçlarında ve genç yaş grupları arasında homogami düzeyleri yüksektir. Eğitim ve meslek statülerinin kuşaklararası aktarımıyla bu kutuplaşma toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Homogami, Toplumsal Eşitsizlikler, Mesleki Homogami, Eğitim Homogamisi.

* Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Farabi Kampusu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Zonguldak, Türkiye, Email: ecemahishali@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-9709-9083

** Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Farabi Kampusu İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Oda:114 67100 Zonguldak, Türkiye, Email: canerozdemir@beun.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-6936-4131

Makale Gönderim Tarihi / Received on: 04 /12/ 2024.

Makale Kabul Tarihi / Accepted on: 22/12/2024.

ABSTRACT

This study aims to measure the level of occupational and educational homogamy in Turkey and to examine the effects of age, income, place of residence, educational status and occupation on homogamy. For this purpose, the homogamy levels of married couples are measured using the Household Labour Force Survey 2002 and 2021 data collected by TURKSTAT. The factors affecting homogamy levels are tested with logistic regression models. It is observed that the probability of occupational homogamy is higher among agricultural and professional workers, individuals with higher education levels and younger age groups. Educational homogamy, on the other hand, is especially common among professional workers, individuals with very high or very low education levels and younger age groups. These results indicate a polarisation in both occupational homogamy and educational homogamy according to education and occupational status. Homogamy levels are high at both ends of the distribution of education levels and occupational status and among younger age groups. With the intergenerational transmission of educational and occupational status, this polarisation has the potential to contribute to the deepening of existing social inequalities.

KEYWORDS: Homogamy, Social Inequalities, Occupational Homogamy, Educational Homogamy

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki mesleki homogami ve eğitim homogamisi düzeyini ölçmek ve homogamik eşleşme davranışının toplumsal eşitsizlikler üzerindeki potansiyel etkilerini tartışmaya açmaktır. Homogami bireylerin bir özellik çevresinde benzerlik göstermesi durumudur. Bu özellik; sosyal, ekonomik, eğitimsel veya mesleki olabilir (Mäenpää, 2015a). Bu araştırmada bireylerin evlilik ilişkilerindeki homogamik eşleşme davranışları incelenmektedir. Eşleşme davranışının gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri, literatürde aile dinamikleri/yapıları, çiftlerin gelir seviyeleri, kadın istihdamı gibi çok geniş bir alanda incelenmektedir (Bouchet-Valat, 2017; Esping-Andersen, 2007). Homogami, çiftler sahip oldukları kaynakları paylaştıkları için, bireylerin kaynaklara ulaşımını ve bu kaynakların ailelere dağıtımını etkilemektedir. Ebeveynler çocuklarını etkilemekte ve homogami gelecek nesillerin özelliklerini belirlemektedir (Schwartz, 2013). Dolayısıyla homogami doğrudan veya dolaylı şekillerde toplumsal eşitsizliklerin temelini etkilemektedir. Literatür incelendiğinde homogaminin eşitsizlik ve diğer faktörler üzerindeki etkilerine dair çalışmalar genellikle İskandinav ülkelerinde (Birkelund ve Heldal, 2003; Mäenpää ve Jalovaara, 2014; Roikonen ve Häkkinen, 2019), Amerika Birleşik Devletleri'nde (Huang, Li, Liu, ve Zhang, 2009; Kalmijn, 1991; Lewis ve Oppenheimer, 2000) ve Uzak Doğu ülkelerinde

(Borkotoky ve Gupta, 2016; Qian ve Qian, 2017) yoğunlaşmaktadır. Türkiye’de homogami üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, homogaminin cinsiyet eşitsizlikleri üzerine etkisi (Mercan, 2012) ve eğitim homogamisinin gelir eşitsizlikleri üzerine etkisi (Acar, 2022) gibi konular araştırılmıştır. Ancak homogaminin toplumsal tabakalaşma ve eşitsizliklerin yeniden üretilmesindeki rolü üzerinde durulmamıştır. Bu çalışma bireylerin partner seçimlerinin toplumsal eşitsizliklerin sürdürülmesine etkisini tartışmaya açmayı hedeflemektedir.

Homogami

Bireyler için eşlerinin kim olacağı çok önemlidir ve eşleşme şekilleri rastgele bir düzenden oldukça uzaktır. Eş seçimi yaparken bireylerin kendi kişiliklerine uygun romantik partner seçmeleri olağandır. Bireyler seçimlerinde belirli kriterlere sahip olabilirler. Bireylerin sahip oldukları kriterlere göre seçim yapmaları sınıflandırıcı eşleşmedir (*assortative mating*). Sınıflandırıcı eşleşme kavramı farklı anlamlarda kullanılabilir. Bazı durumlarda yapılan bir tercihi ifade eden bu kavram bazı durumlarda ise çiftleşme şekillerini ifade etmektedir. Biyoloji açısından bakıldığında benzer fenotiplere sahip bireylerin çiftleşmeleri homotipik bir çiftleşme olurken, farklı fenotiplere sahip bireylerin çiftleşmeleri heterotipik bir çiftleşmeyi işaret etmektedir (Burley, 1983). Sınıflandırıcı eşleşmelerde bireylerin tercihleri kendilerine benzeyen kişileri eş olarak seçmek yönünde olabilir. Bu durumda pozitif sınıflandırıcı eşleşme gerçekleşmiş olur. Bireylerin eş seçimi sırasında kendilerinden farklı özelliklere sahip kişileri eş olarak tercih etmeleri durumunda ise negatif sınıflandırıcı eşleşme olmaktadır (Figueredo ve diğerleri, 2006). Sınıflandırıcı eşleşmenin pozitif olduğu durumlar homogami kavramı ile açıklanmaktadır. Bazı araştırmalarda sınıflandırıcı eşleşme kavramı ile doğrudan pozitif sınıflandırıcı eşleşme yani homogami işaret edilmektedir (Shafer ve Qian, 2010). Sosyolojide genellikle homogami kavramı tercih edilmektedir. Bu araştırmada sınıflandırıcı eşleşme kavramı sosyolojik bir bakış açısıyla inceleneceği için “homogami” kavramı tercih edilmektedir.

Bireylerin sahip oldukları zevkler ve hobiler yaşam biçimlerine göre şekillenmektedir. Bazı zevkler/hobiler vardır ki yalnızca o kişinin sahip olduğu sınıfa aittir ve bu zevkler/hobiler zaman içerisinde ailesinden bireye aktarılır, öğrenilemez ve öğretilmezdir (Mäenpää, 2015b). Bourdieu’ya (2015) göre bu zevkler insanlar arasında “çöpçatanlık” görevi görürler ve benzer zevklere, hobilere, özelliklere sahip olan bireyleri bir araya getirirler. Benzer özelliklere sahip bireylerin bir arada olması ve ilişki kurması kaçınılmazdır. Bireyler farklı yaşam tarzlarına karşı her zaman anlayışlı olamayabilir. Bireylerin farklı yaşam tarzlarına karşı olan bu anlayışsızlığı sınıflar arasındaki farkların güçlü nedenlerinden biridir ve toplumda görülen homogamik ilişkiler bunun

göstergesidir (Bourdieu, 2015). Gelir eşitsizliklerinin arttığı toplumlarda farklı gelir grupları arasında artan oranlarda konut ayrımı görülmektedir (Schwartz, 2013). Farklı ekonomik gruplar arasındaki fiziksel uzaklığın artması da homogami ile ilişkilidir. Potansiyel partnerlerle dolu bir havuzu düşündüğümüzde bu havuzda öncelikli olarak bize fiziksel ve sosyal açıdan yakın olan kişiler bulunurdu (Günaydın, Selçuk ve Hazan, 2013). Evli çiftler din, dil, ırk, meslek, eğitim ve sosyo-ekonomik statü gibi birçok farklı demografik özellik açısından benzerdir (Kalmijn, 1991). Günümüzde gelişmiş ülkelerde bireylerin partner seçimlerinin doğrudan salt bir irade ile yapıldığı düşünülse de partner seçimi sosyal normlardan ve toplumsal baskılardan arınmış değildir (Mäenpää, 2015b).

Bireylerin partner seçimlerinde belirli kriterlere sahip olmaları olağandır. Öncelikle potansiyel eş adayının fiziksel ve ardından da sosyal anlamda bireye yakın olması gereklidir. Bireylerin partner seçimleri literatürde farklı şekillerde açıklanmakla birlikte bunlar şu şekilde özetlenebilir: İçgüdüsel seçim (Jung), bireylerin ebeveynlerine benzer bireyleri partner seçmesine dayanan psikanaliz görüşü (Freud), bireylerin kendilerine benzer özelliklere sahip bireylere yönelmesi, bireylerin kendilerinde olmayan özellikleri taşıyan bireyleri potansiyel eş adayı olarak görmesi (Değişim Teorisi), karşıtların birbirini çekmesi (Eckland, 1968). Bireylerin eşlerini seçerken dikkat ettikleri faktörler homogamik ilişkilerin ortaya çıkmasında rol oynamaktadır. Bu faktörlerin nedenleri ile ilgili iki farklı hipotez vardır. İlk olarak bireylerin kendilerine benzer özelliklere sahip partnerler araması anlamına gelen “eşleştirme hipotezi”; ikinci olarak ise bireylerin partnerlerinde çeşitli özelliklere odaklanırken bunun sonucunda kendisinden düşük bir seviyede partnerle birlikte olmaması üzerine kurulmuş “yarışma hipotezi”dir (DiMaggio ve Mohr, 1985; Kalmijn, 1994; Schwartz, 2013). Bu hipotezler şu şekillerde açıklanabilir: Her birey kendi refah seviyesini üst düzeye çıkaracak bir partner arayışındadır, bu refah seviyesi hanede sahip olunan mallar üzerinden ölçülür. Diğer şekilde ise evlilik piyasasının bir denge içerisinde olduğu varsayılır ve bireyler kendilerine benzer özelliklere sahip bireylerle bir araya gelirler ve herhangi bir değişim gerçekleştirmezler (Becker, 1974). Evliliğin, statüler arasında dikey geçiş aracı olarak kullanılma fonksiyonu onu bireylerin kendilerine benzer seviyelere sahip bireylerle bir araya gelmeleri durumu olan homogaminin yanında kendilerinden yüksek seviyelerde bireylerle bir araya gelmelerine (hipergami) ve kendilerinden düşük seviyelerde bireylerle bir araya gelmelerine (hipogami) neden olmaktadır (Davis, 1941). Literatürde “Değişim Teorisi” olarak adlandırılan bu durumda bireyler kendilerinde olmayan özellikleri partnerlerinde bulmaya çalışarak tamamlanmak üzere ilişki kurarlar (Merton, 1941). Bireylerin partnerleri ile farklılaştığı veya benzeştiği özellikler o ilişkinin türünü belirlemektedir. Örneğin bireylerin, kendilerinden yüksek eğitim seviyesine sahip bir partneri seçmesi bu ilişkinin

eğitim hipergamisi; partnerinin benzer eğitim seviyesine sahip olması ise bu ilişkinin eğitim homogamisi olmasına neden olmaktadır.

Benzer bireylerin eşleşmesi olan homogami, partner seçimlerini kısıtlamaktadır. Bunu yaş, ırk, eğitim, din, ebeveynlerin sosyo-ekonomik durumu üzerinden gerçekleştirmektedir (Park, 1990). Günümüzde bireylerin daha ileri yaşlarda evlenmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Türkiye’de, erkeklerde evlilik yaşı 2001 ve 2023 yılları arasında 26’dan 28,3’e yükselirken; kadınlarda 22,7’den 25,7’ye yükselmiştir (TÜİK, 2021; TÜİK, 2023). Bireylerin evlenme yaşı arttıkça partnerlerinde aradıkları özelliklerin daha çok sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel kriterler ile ilgili olduğu görülmektedir (Kalmijn, 1994). Evlilik yaşının artması daha yüksek kariyere sahip olmak ile ilişkilendirilmekte olup, bireylerin ilişkiye başladıkları zamandaki eğitim seviyeleri ne kadar yüksekse homogamik ilişki içerisinde olma ihtimalleri de o kadar yüksektir (Oppenheimer, 1988; Park, 1990). Bireylerin eğitim seviyeleri ve bu anlamdaki başarıları, kuracakları homogamik ilişkiler üzerinde artan bir etkiye sahip olmakta ve sosyal kökenin yerini almaya başlamaktadır (Arum, Roksa ve Budig, 2008). Sosyal sınıfların eğitim ile olan ilişkisi yadsınamaz ancak ilişkilerde sosyal köken halen çok büyük bir öneme sahiptir. Bu anlamda homogamik eşleşmelerin birçok farklı sınıfta gerçekleştiği ve sınıflar arasındaki farklılıkların nesiller boyunca devam etmesine katkı sağladığı bilinmektedir (Becker, 1974). Partnerlerin istihdam, mesleki sınıf ve sosyal köken açısından homogamik ilişkiler içerisinde olmaları gelir eşitsizliklerini artırıcı yönde etki etmektedir (Esping-Andersen, 2007; Ravazzini, Kuhn ve Suter, 2017). Günümüzde giderek artan eşitsizlikler sosyal yaşamın birçok farklı alanına dağılmış durumdadır. Bireylerin romantik ilişkilerde partner olarak seçtiği kişiler, arkadaş çevreleri, oturdukları mahalleler, çocuklarını gönderdikleri okullar ve günün büyük bir kısmını geçirdikleri işyerleri gibi birçok alanda bu eşitsizlikleri gözlemlemek mümkündür. İlişkilerin bu denli iç içe geçmiş durumda olması bireylerin partner seçimlerinin eşitsizliğin yeniden üretimindeki rolünün büyüklüğüne dikkat çekmektedir (Hu, 2016; Mijis ve Roe, 2021). Bireylerin partnerlerinde aradıkları faktörlerin toplumsal normlardan arınmamış olması, fiziksel ve coğrafi yakınlığın, çeşitli demografik özelliklerin partner seçiminde öne çıkan etkenler olması gibi nedenlerden ötürü homogami artmakta ve gelir eşitsizliklerine katkı sağlamaya kısır bir döngü içerisinde devam etmektedir. Homogaminin gelir eşitsizliklerine olan etkisi incelendiğinde bireylerin eş seçiminde vermiş olduğu kararların, dikkat ettiği faktörlerin/özelliklerin gelecek popülasyonları şekillendirmede etkisi olduğu söylenebilir.

Literatürde homogaminin birçok farklı türü olmakla birlikte sosyal homogami (van Leeuwen ve Maas, 2019), eğitim homogamisi (Bouchet-Valat, 2018) ve mesleki homogami (Smits, Ultee ve Lammers, 1999) en popüler türleridir. Bu çalışmada verilerin ulaşılabilirliği ve ölçülebilirliği

nedeniyle homogami alt türlerinden yalnızca mesleki homogami ve eğitim homogamisi incelenecektir. Bu incelemeler "Türkiye'deki eğitim homogamisi ve mesleki homogami düzeylerini belirlemek", "zaman içerisinde homogami düzeyinin değişimini gözlemlemek" ve "mesleki homogami ve eğitim homogamisini etkileyen sosyo-demografik faktörleri incelemek" amaçlarıyla yapılacaktır. Bu amaçlar kapsamında "Türkiye'de homogami çeşitleri arasında en çok hangi homogami çeşidi görülmektedir?", "Hipergamik evliliklerde cinsiyete göre eğitim ve meslek farklılıkları var mıdır?", "Homogamide yıllar arasında değişim var mıdır?", "Homogami en çok hangi eğitim seviyelerinde görülmektedir?", "Homogami en çok hangi meslek grupları arasında görülmektedir?", "Homogami düzeyini etkileyen faktörler nelerdir?", "Türkiye'nin hangi bölgelerinde homogami düzeyi daha fazladır?" araştırma soruları üzerinden incelemeler yapılmıştır. Bu soruları cevaplamak için betimsel istatistikler ve lojistik regresyon yöntemi kullanılmıştır. Bireyler ve partnerleri arasındaki homogamik ilişkilerin düzeylerini ve türlerini tespit etmek için veri kaynağı olarak TÜİK'in yapmış olduğu Hanehalkı İşgücü Anketi'nin 2002 ve 2021 verileri kullanılmıştır. Hanehalkı İşgücü Anketi'nde fert geliri ilk kez 2002 yılında doğrudan sorulduğu için başlangıç verisi olarak 2002 yılı tercih edilmiştir. Çalışmaya başlandığında en güncel veri olan 2021 verileri de güncel durumu tespit etmek için kullanılmıştır. 2002 yılı verisinde 64.847 çifte ait veri kullanılırken bu sayı 2021 yılı verisinde 148.896'dır. Bu çalışmada toplamda 213.743 çiftin verisi analiz edilmiştir.

ARAŞTIRMANIN ARKA PLANI

Mesleki Homogami

Meslekler, bireylerin toplumun geri kalanından ayrışmaları için onlara çeşitli statü kaynakları sunmaktadır. Bazı mesleklere girişin belirli bir eğitim düzeyini gerektirmesi, çeşitli mesleklerin bir cinsiyet ile bağlantılı olması, bazı mesleklerin eğitimlerinin uzun yıllar sürmesi dolayısıyla maddi imkanlara ihtiyaç duyulması gibi birçok faktör, meslekler tarafından sağlanan statü kaynaklarına örnek olarak gösterilebilir. Bazı mesleklerin, daha mesleğe atılacak ilk adımda sınıfsal bir farklılık yaratması, o mesleğin kapanmasına yol açmaktadır (Bourdieu, 2015). Mesleklerin kendi içlerinde kapanması ve tabakalara ayrılması, bireylerin sahip olduğu meslekler içerisinde ilişki kurmalarına ve homogamik ilişkilere yönelmelerine neden olmaktadır. Bireylerin partner seçimlerindeki kriterlerinin sosyo-ekonomik düzeyle yakından ilişkili olması, partnerlerin mesleklerini de eş seçiminde önemli bir faktör olarak ortaya çıkarmaktadır (Popenoe, 1937). Mesleğin ve mesleki başarının bireylerin kişilikleri ile bağlantılı görülmesi, mesleğin partner seçimindeki önemini kaçınılmaz kılmaktadır (Gelissen ve De Graaf, 2006). Bireylerin evlilik yaşı arttıkça işyerlerinde geçirdikleri süreler artmakta

ve bireyler evlenecekleri kişinin mesleğine daha fazla önem vermektedirler (Kalmijn, 1994). Avrupa Birliğine bağlı 8 ülkede yapılan araştırmaya göre, bireylerin büyük bir kısmı partnerleri ile benzer meslek gruplarında yer almaktadır (Smits ve diğerleri, 1999).

1970 ve 1980 yıllarının nüfus verileri kullanılarak yapılan bir çalışma Birleşik Devletler’de artan oranlarda mesleki homogami olduğunu göstermektedir (Kalmijn, 1994). Mesleki homogami özellikle üniversite mezunu (Han ve Qian, 2021) ve profesyonel meslekler (Schwartz, Wang ve Mare, 2021) arasında görülmektedir. Partnerlerin mesleklerindeki konumları ve başarı seviyeleri eşlerini de etkilemektedir (Verbakel ve de Graaf, 2008). Partnerlerin mesleklerinin eşleri üzerindeki etkisi, eğitim seviyesinden bağımsız değildir. Bireylerin meslekleri eğitim seviyeleri ile yakından ilişkilidir ve eğitim homogamisi ve mesleki homogaminin ilişkili olması beklenir. Yüksek eğitilmiş çiftlerin daha fazla istihdam edilmesi (Verbakel, Luijckx ve de Graaf, 2008) onları aile kurduklarında da daha avantajlı duruma getirmektedir. Mesleki homogaminin dağılımın özellikle en üst ve en alt kısımlarında konumlanması (Schumacher ve Lorenzetti, 2005) gelir eşitsizliklerini artırabilmektedir. Mesleki homogami özellikle tarım ve profesyonel meslekler gibi her iki cinsiyetin de temsiliyetinin yüksek olduğu, potansiyel eş havuzunun kalabalık olduğu mesleklerde görülmektedir (Kalmijn, 1994). Profesyonel mesleklerden, eğitim seviyeleri yüksek bireylerin kendi aralarında ilişkiler kurması, mesleki homogami, gelir eşitsizliklerinin artmasında küçük de olsa pay sahibidir (Schwartz ve diğerleri, 2021).

Eğitim Homogamisi

Bireylerin, kendi eğitim seviyelerine benzer eğitim seviyelerine sahip olan partnerler tercih etmeleri ve ilişki kurmaları anlamına gelen eğitim homogamisi, birçok modern toplumda gözlemlenmektedir ve bir çeşit sosyal kapanma davranışıdır (Smits, 2003). Finlandiya’da yapılan bir çalışma eğitim seviyelerinin benzer olmasının, bireylerin yakın ilişkilerinde devamlılık açısından sosyal kökenlerinden daha önemli olduğunu ortaya koymuştur (Mäenpää ve Jalovaara, 2014). Bilinmektedir ki bireyler partner seçimlerini yaparken birçok farklı özelliğe dikkat etmektedir (Bernasco, de Graaf ve Ultee, 1998). Eğitim çoğu alanda bir statü göstergesi haline gelmektedir ve bu durum bireylerin eş seçimlerini de etkileyen faktörlerden biri olmaktadır. Bir kişinin eğitim seviyesinin bireyin kendisinininkine benzer olması o kişiyi potansiyel partnerler arasında öne geçiren bir özellik olmaktadır (Ford, 2019). Bireyler arasındaki eğitim seviyesi farklılıkları kendini birçok farklı alanda göstermektedir. Bunlardan biri coğrafi konumdur. Türkiye’de ADNKS verileri incelenerek yapılmış bir çalışmada görülmüştür ki eğitim seviyesi birbirlerine yakın olan bireyler fiziksel olarak yakın alanlarda ikamet etmektedirler (Friedman, Kurtuluş ve Koç, 2022). Giriş bölümünde de vurgulandığı gibi eş

seçiminde coğrafi yakınlık da etkilidir. Bu anlamda bireylerin eş seçimlerinin eğitimsel anlamda homogamik bir ilişkiye yol açmaları her zaman kişinin iradesine bağlı olmayabilir. Türkiye’de bireyler partnerleri ile genellikle okul, dersane, kurs gibi eğitim içerikli kurumlarda tanışmaktadır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019). Partnerlerin bunun gibi ortamlarda tanışıp evlenmeleri, eğitim seviyelerinin benzer olmasını kaçınılmaz kılarken homogamik ilişkileri artırıcı yönde etki edebilir. Bunun yanında kişinin kendi iradesiyle bu şekilde tercih ettiği durumlar da olabilmektedir. Türkiye’de bireylerin eğitimde geçirdiği zamanın artması ile ilk evlilik yaşları da artmakta ve bireylerin evliliği erteleme nedenlerinin başında eğitim gelmektedir (TÜİK, 2022; T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019). Bireyler evliliği öteledikçe evlilikle ilgili beklentileri ve partnerlerinde aradıkları özellikler değişiklik göstermektedir (Kalmijn, 1994). Bu özellikler daha çok sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik faktörleri içermekle birlikte eğitim seviyesi de çok önemli bir yere sahip olmaktadır. Bireyler kendi iradeleriyle, benzer eğitim seviyelerine sahip kişileri tercih etme eğilimi gösterebilmektedir. Türkiye’de 2002-2018 yılları arasındaki veriler incelendiğinde her yaş grubunun bir önceki yaş grubundan daha eğitilmiş olduğu görülmektedir (Işık, 2022). Bu durum toplumda eğitime giderek daha fazla önem verildiği anlamına gelmektedir. Eğitim seviyelerindeki nesiller arasındaki bu artış eğitim homogamisini de artırmaktadır (Seong, 2014).

Eğitimsel anlamda homogamik bir ilişki kurulması için, aynı eğitim seviyesine sahip yeteri kadar partner olmalıdır. Bu anlamda eğitim seviyesi en az erkekler kadar yüksek olan kadınların varlığı, potansiyel eş havuzundaki kişi sayısını artırıcı yönde bir etkide bulunacak, homogami olasılığını yükseltecektir. Hindistan’da yapılan bir çalışmada kadın okuryazarlığının en yüksek olduğu bölgeler eğitim homogamisinin de en yüksek olduğu bölgeler olarak belirlenmiştir (Borkotoky ve Gupta, 2016). Çeşitli farklı ülkelerde yapılmış kohort çalışmalarında ortaya çıkan sonuçlar da bu verileri destekler niteliktedir. Finlandiya (Mäenpää, 2015b), Fransa/Macaristan/Portekiz/Amerika (Naszodi ve Mendonca, 2022), Güney Kore/Japonya (Seong ve Sato, 2015), İngiltere (Andres, 2022), Sahra altı ülkeler (Pesando, 2021) gibi birçok farklı bölgede ve zaman aralığında yapılmış olan kohort çalışmalarına göre eğitim homogamisi yıllar içerisinde artış göstermektedir. Bu durum toplumda eğitim seviyelerinin artması ile ilişkilendirilebilir. Türkiye’de 25 yaş ve üzeri bireylerde lise sonrası eğitim oranı 2008 yılında %9,8 iken, 2023 yılına gelindiğinde bu oran %24,6 olmuştur (TÜİK, 2023).

Eğitim alanında kadın erkek eşitliğinin artması devam etmekle birlikte, eğitimin bazı alanlarında kadınların sayısı erkekleri geçmektedir. Neredeyse bütün OECD ülkelerinde, yükseköğretimdeki kadınların sayısı erkekleri geçmektedir (Chudnovskaya ve Kashyap, 2020). Bu durum bireylerin benzer eğitim seviyelerine sahip olduğu homogamik ilişkilere, daha fazla potansiyel

partner sağlamakla birlikte, kadınların erkeklerden daha yüksek eğitim seviyesine sahip olduğu hipergamik ilişkileri de artırabilmektedir. Örneğin Finlandiya’da yapılmış bir araştırmada görülmektedir ki kadınlar eğitim seviyesi kendilerinden düşük erkeklerle hipergamik ilişkiler kurmaya giderek daha fazla eğilim göstermektedir (Mäenpää ve Jalovaara, 2014). Finlandiya’ya benzer şekilde Türkiye’de de kadınların erkeklerden daha yüksek eğitim seviyelerine sahip olduğu hipergamik ilişkilerin evlilikler arasındaki oranı artmaktadır (Işık, 2022).

Birçok çalışmada kohortlar arasında eğitim homogamisinin artış gösterdiği sonucuna (Andres, 2022; Mare, 1991; Naszodi ve Mendonca, 2022; Seong ve Sato, 2015) ulaşılmış olsa da literatürde farklı sonuçlar da bulunmaktadır. Finlandiya’da kohortlar arası yapılmış bir çalışmada homogami, literatüre benzer şekilde düşük eğitilmiş bireyler arasında artış gösterirken literatürün genelinden farklı bir şekilde yüksek eğitilmiş bireyler arasında bir düşüş göstermektedir (Mäenpää ve Jalovaara, 2015). Bu durum Fin toplumunun açıklığı ile ilişkilendirilebilir. Çin’de yapılan bir çalışmada ise Finlandiya’dan farklı şekilde yüksek eğitim seviyesine sahip kişilerde homogami görülme ihtimali daha yüksektir (Huo ve Chen, 2022). Bu örnekle açıklanabilir ki ülkelerin toplumsal yapıları eğitim homogamisinin bireyler arasındaki yaygınlığını etkileyebilmektedir. Eğitim homogamisinin coğrafi yakınlık ile doğrudan ilişkisi, bireylerin yaşadığı ülkeye, bölgeye, bölgenin toplumsal ve fiziksel yapısına göre de değişim gösterebilmektedir. Türkiye’de de özellikle yüksek gelir sınıfları arasında eşler arasındaki eğitim seviyesi farkları azalmaktadır (Işık, 2022).

Finlandiya, Türkiye ve Çin ile benzer olarak Sahra altı Afrika ülkelerinde eğitim homogamisi, özellikle kırsal alanlarda ve düşük eğitim seviyelerinde yoğunlaşmaktadır (Pesando, 2021). Bu durum Türkiye’deki çalışmada (Friedman ve diğerleri, 2022) gösterildiği gibi bireylerin eğitim seviyelerine göre coğrafi olarak ayırım göstermesi ile açıklanabilir. Sahra altı ülkelerde de Çin’de olduğu gibi kentsel alanlarda yüksek eğitim seviyelerine sahip bireyler arasında eğitim homogamisi artış göstermektedir (Pesando, 2021). Ancak bu artış kırsal bölgelerde düşük eğitim seviyelerinde görülen kadar yüksek bir artış değildir. Artış seviyelerindeki bu farklar kentsel bölgelerde daha farklı eğitim seviyelerine sahip bireylerin temsiliyetleri ile açıklanabilir. Eğitim homogamisindeki artış her ne kadar kohortlar arasında yüksek görülse de 21 Avrupa ülkesinin verileri kullanılarak yapılan bir simülasyon çalışmasına göre, bu artış gelir eşitsizliklerini sınırlı olarak etkilemektedir (Boertien ve Permanyer, 2019).

YÖNTEM

Türkiye'deki eğitim homogamisi ve mesleki homogami düzeylerini tespit etmek ve çeşitli sosyo-ekonomik değişkenlerin homogami üzerindeki etkisini incelemek için betimsel istatistiklere ve lojistik regresyon yöntemine başvurulmuştur. Bu inceleme ve analizler için TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) tarafından toplanan Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) 2002 ve 2021 yılları verileri kullanılmıştır. HİA'da fert geliri ilk kez 2002 yılında doğrudan sorulduğundan başlangıç yılı olarak tercih edilmiştir. Çalışmaya başlandığındaki en güncel veri 2021 yılına ait olduğu için karşılaştırma bu iki yıl arasında yapılmıştır. 2002 yılı verisinde 64.847 evli çifte ulaşılrken bu sayı 2021'de 148.896'dır. Yapılan analizlerde bağımlı değişkenler mesleki homogami ve eğitim homogamisi olarak belirlenmiştir. Bağımlı değişkenlerin değişimlerini gözlemlemek için kullanılan bağımsız değişkenler ise yaş, eğitim seviyesi, gelir, yaşanılan bölge, meslek şeklindedir.

Lojistik regresyon analizindeki bazı bağımsız değişkenler çeşitli nedenlerle kategorik değişkenler olarak modellere dahil edilmiştir. Yaş değişkeni, 2002 verisinde yaş grupları olarak toplandığı için analizlerde kategorik bir değişken olarak kullanılmıştır. Analizler öncesinde, serbestlik derecesini azaltmak adına toplamda 14 adet olan yaş kategorileri daha geniş aralıklarda birleştirilerek 5 kategoriye düşürülmüştür. Ancak 2021 verisinde sayısal bir değer olarak girilen yaş değişkeni, ham verideki haliyle modellerde kullanılmıştır.

Her iki yılda da eğitim seviyesi ve meslek değişkenlerinin kategorileri yeniden düzenlenerek yine kategori sayıları düşürülmüş ve özdeş kategoriler kullanılmıştır. Eğitim seviyesi değişkeni anketlerde her iki yılda da farklı kodlanmış olup 2002 yılında 7 kategori, 2021 yılında 8 kategori şeklinde izlenmektedir. Ancak bu kategorilerin özellikle yükseköğrenim seviyelerinde farklı şekilde kategorize edilmesinden dolayı yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuş olup her iki yıl için de 5 kategori haline getirilmiştir. Meslek değişkeni 2002 yılında ISCO88 (tek basamaklı 9 kategori) mesleki kodlarına göre toplanırken 2021 yılında ISCO08 (iki basamaklı 40 kategori) meslek kodları kullanılmıştır. Hem bu iki yılı benzer kategorilere yerleştirmek hem de serbestlik derecesini artırmamak için kategori sayısı benzer meslek gruplarını bir araya toplayacak şekilde beşe indirilmiştir. Bu birleştirme sırasında da birleştirilen kategoriler arasındaki betimsel istatistikler açısından benzerlikler dikkate alınmıştır.

Bölge değişkeni 2002 yılı ham verisindeki haliyle Kır/Kent olarak kullanılmıştır. 2021 yılı ham verisinde ise bölge değişkeni İstatistik Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 1 (12 sınıf) olarak bulunmaktadır. Yapılan analizlerde bazı bölgelerin birbirlerine yakın sonuçlar vermiş olması nedeniyle ve serbestlik derecesinin artmaması için coğrafi olarak yakın olan ve betimsel istatistikleri ve lojistik regresyon modelindeki etkileri birbirine benzer olan

kategoriler birleştirilmiştir. Bunun sonucunda 2021 yılı verilerinde bölge değişkeni 4 kategoriye düşürülmüştür.

Gelir değişkeni 2002 yılında, Türk lirasından altı sıfır atılmadan önce toplandığı için gelir değişkeni bir milyara bölünmüştür. 2021 yılı gelir verisi ise bine bölünerek modellere alınmıştır.

Kullanılan veri setinin büyüklüğü ve uygulanan istatistiki yöntemlere rağmen bu çalışmada çeşitli metodolojik sınırlamalar bulunmaktadır. HİA verisi 2002 yılında 300.689 fert, 2021 yılında 635.159 fertten toplanan Türkiye temsili örneklemelerden derlenmiştir. Ancak, bu çalışmanın amacı doğrultusunda aynı hanede yaşayan evli çiftler verinin içerisinde filtrelenmiştir. Dolayısıyla yapılan filtreleme sonucunda örneklemelerin temsiliyet kabiliyeti değişmiş olacağından yıllar arası karşılaştırmaların yapılmasında temkinli olunmalıdır.

Yıllar arasında tam bir karşılaştırmanın yapılmasını değişkenlerin farklı şekillerde toplanmış olması da engellemektedir. Tüm bağımsız değişkenlerin yukarıda açıklandığı gibi farklı şekillerde ölçülmüş olması iki veri setinin birleştirilerek havuzlu veri olarak tek bir modelde analiz yapılmasını da imkânsız hale getirmektedir.

BULGULAR

TÜİK Hanehalkı İlgücü Anketi'nin 2002 ve 2021 yılları verileri mesleki homogami ve eğitim homogamisi oranlarını ve bu oranları etkileyen değişkenleri incelemek amacıyla betimsel istatistikler hesaplanmış ve lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Hanehalkı temsilcisi olarak kodlanan bireylerin cinsiyetleri incelendiğinde 2002 yılında %99,6'sı 2021 yılında %95,1'i erkektir. Bu anlamda sonuçlar incelenirken bu dağılım dikkate alınmalıdır. Frekans tabloları ve betimsel istatistikler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Frekans ve Betimsel İstatistikler Tablosu

Betimsel İstatistik	Kategoriler	Gözlem sayısı		Yüzde	
		2002	2021	2002	2021
Eğitim Homogamisi	-	34238	72427	%52,8 (%52,4-%53,2)	%48,6 (%48,4-%48,9)
Mesleki Homogami	-	6924	18431	10,7% (%10,4-%10,9)	%12,4 (%12,2-%12,6)
Yaşanılan Bölge	Kır	49277	-	%24,0 (%23,7-%24,3)	-
	Kent	15570	-	%75,9 (%75,7-%76,3)	-
	Marmara	-	34663	-	%23,3 (%23,1-%23,5)
	Ege/Akdeniz	-	51312	-	%34,5 (%34,2-%34,7)
	İç Anadolu/Karadeniz	-	32843	-	%22,1 (%21,9-%22,3)
	Doğu/Güneydoğu Anadolu	-	30078	-	%20,2 (%20,0-%20,4)
Eğitim Seviyesi	İlkokuldan az	6423	10674	%9,9 (%9,7-%10,1)	%7,2 (%7,0-%7,3)
	İlkokul mezunu	34243	59442	%52,8 (%52,4-%53,2)	%39,9 (%39,7-%40,2)
	İlköğretim/ortaokul	7100	21474	%10,9 (%10,7-%11,2)	%14,4 (%14,2-%14,6)
	Lise mezunu	10513	28693	%16,2 (%15,9-%16,5)	%19,3 (%19,1-%19,5)
	Yüksekokul veya daha yüksek	6568	21613	%10,1 (%9,9-%10,4)	%19,2 (%19,0-%19,4)
Gelir (Bin TL)	Ortalama	64847	62096	0,1733 (0,1692-0,1775)	4,2519 (4,2286-4,2752)
Meslek	Yönetici/Müdür	6759	6831	%15,2 (%14,8-%15,5)	%7,0 (%6,8-%7,1)
	Profesyonel Meslek	5663	15116	%12,7 (%12,4-%13,0)	%15,4 (%15,2-%15,7)
	Hizmet Sektörü Çalışanı	6964	20864	%15,6 (%15,3-%16,0)	%21,3 (%21,1-%21,6)
	Tekniker	7367	26332	%16,5 (%16,2-%16,9)	%26,9 (%26,6-%27,2)
	Vasıfsız İşçi	12974	10523	%29,1 (%28,7-%29,5)	%10,8 (%10,6-%10,9)
	Tarım	4833	18256	%10,8 (%10,6-%11,1)	%18,6 (%18,4-%18,9)
Yaş Aralığı	18-29	6117	6841	%9,4 (%9,2-%9,7)	%4,5 (%4,4-%4,6)
	30-39	17909	29515	%27,6 (%27,3-%28,0)	%19,8 (%19,6-%20,0)
	40-49	17354	37384	%26,8 (%26,4-%27,1)	%25,4 (%25,2-%25,6)
	50-59	12000	33644	%18,5 (%18,2-%18,8)	%22,6 (%22,4-%22,8)
	60+	11467	41262	%17,7 (%17,4-%18,0)	%27,7 (%27,5-%27,9)
Hanehalkı Temsilcisinin Cinsiyeti	Erkek	64556	141570	%99,6 (%99,5-%99,6)	%95,1 (%95,0-%95,2)
	Kadın	291	7326	%0,04 (%0,04-%0,05)	%4,9 (%4,8-%5,0)

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.
%95 güven aralıkları parantez içinde verilmiştir.

2002 yılı verisinde mesleki homogaminin bağımlı değişken olduğu lojistik regresyon modeli sonuçları Tablo 2'de verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, gelir dışındaki bağımsız değişkenlerin mesleki homogami üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmektedir. Yaş değişkeninin kategorileri kendi aralarında

incelendiğinde, genç yaş gruplarında referans kategori olan 60+ ve üzeri kategoriye göre mesleki homogami olasılığı daha yüksektir.

Eğitim seviyesi değişkeninde tüm daha düşük eğitim seviyelerinin referans grup olan yüksekokul ve daha yüksek kategorisine göre mesleki homogami olasılığının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu anlamda yüksek eğitimli olmanın mesleki homogami olasılığını arttırdığı söylenebilir.

Meslek bağımsız değişkeni incelendiğinde tüm meslek kategorilerinin mesleki homogami üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Bunun yanında en yüksek mesleki homogami olasılığı referans kategori olan tarım çalışanlarıdır. Söylenebilir ki tarım çalışanları, -eğitim, yaş, bölge ve gelir değişkenleri kontrol edildiğinde- en yüksek mesleki homogami olasılığına sahiptir.

Bölge bağımsız değişkeni için de kentte yaşayanların mesleki homogami olasılıklarının kırdaki yaşayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 2: Mesleki Homogamiyi Etkileyen Faktörlere Dair Lojistik Regresyon Modeli Sonuçları, 2002

Değişkenler		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Yaş Grubu ^a	18-29	,204	,078	6,846	1	,009	1,226
	30-39	,212	,062	11,750	1	,001	1,236
	40-49	,093	,060	2,386	1	,122	1,098
	50-59	,050	,060	,687	1	,407	1,051
Eğitim Seviyesi ^b	İlkokuldan az	-1,446	,091	254,559	1	,000	,235
	İlkokul mezunu	-1,462	,073	400,447	1	,000	,232
	İlköğretim/ortaokul	-1,823	,093	385,452	1	,000	,162
	Lise mezunu	-1,301	,068	361,781	1	,000	,272
Meslek ^c	Yönetici/müdür	-4,937	,118	1744,897	1	,000	,007
	Profesyonel Meslek	-2,599	,078	1114,767	1	,000	,074
	Hizmet sektörü çalışanı	-3,357	,075	2001,282	1	0,000	,035
	Tekniker	-3,450	,063	3041,040	1	0,000	,032
	Vasıfsız işçi	-2,892	,070	1708,360	1	0,000	,055
Bölge ^d	Kent	-,516	,044	135,916	1	,000	,597
Gelir	Milyar (TL)	-,002	,026	,004	1	,948	,998
Sabit		1,952	,088	488,250	1	,000	7,041

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Bağımlı Değişken: Mesleki homogami. Referans Kategoriler: ^a 60+, ^bYüksekokul veya daha yüksek, ^c Tarım çalışanı, ^d Kırsal

n: 44560, -2 Log likelihood: 25022,425, Nagelkerke R Square: 0,451

2021 yılı verilerinde bağımsız değişkenlerin etkileri incelendiğinde modeldeki tüm bağımsız değişkenlerin mesleki homogami üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmektedir. Tablo 3'e bakıldığında yaştaki her bir yıllık artışın homogami olasılığını %1 oranında düşürdüğünü söylemek mümkündür. Böylelikle genç kuşaklarda homogaminin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Eğitim seviyesi bağımsız değişkeni incelendiğinde eğitim seviyelerindeki kategorilerin katsayılarının negatif yönlü olduğu, yani referans kategori olan yüksekokul mezunu veya daha yüksek kategorisinden daha düşük mesleki homogami olasılıklarına sahip olduğu görülmektedir. 2002 yılı verilerinde olduğu gibi 2021 yılı verilerinde de en yüksek eğitim düzeyinde mesleki homogami olasılığının en fazla olduğu söylenebilir.

Bölge bağımsız değişkeninde de Marmara, Ege/Akdeniz ve İç Anadolu/Karadeniz bölgelerinde yaşayanların referans grup olan Doğu/Güneydoğu'da yaşayanlara göre mesleki homogami olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bölgeler arasında en yüksek mesleki homogami olasılığının Marmara bölgesinde olduğu görülmektedir. Gelişmişlik seviyeleri düşünüldüğünde en gelişmiş bölge olan Marmara'da en yüksek homogami olasılığının, referans kategori olan ve gelişmişlik düzeyi diğer bölgelerle kıyaslandığında düşük olan Doğu/Güneydoğu Anadolu bölgesinde en düşük homogaminin görülmesi mesleki homogami olasılığının sosyo-ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu durum 2002 yılında tarımın mesleki anlamda daha yaygın olması, kadınların çalışma hayatında, özellikle profesyonel mesleklerde temsiliyetlerinin daha az olmaları ile ilişkilendirilebilir. Kadınların çalışma hayatında artan istihdamı, profesyonel mesleklerdeki potansiyel eş adaylarını artırıcı yönde etkide bulunurken, toplumda tarımla uğraşan insan sayısındaki azalma da aynı şekilde potansiyel eş adayı sayısını azaltmaktadır. Toplumdaki bu değişimler 2002'den 2021 yılına gelindiğinde mesleki homogami olasılığının profesyonel mesleklerde tarımla ilgili mesleklerden daha yükseğe çıkmasını açıklayabilir.

Meslek grubu bağımsız değişkenine baktığımızda ise hizmet sektörü çalışanı ve vasıfsız işçi kategorilerinin mesleki homogami olasılıklarının referans kategori olan tarım çalışanlarına göre istatistiksel olarak anlamlı fark göstermediği görülmektedir. Profesyonel mesleklerde çalışanların referans kategori olan tarım işçilerinden hem de diğer meslek kategorilerinden daha yüksek mesleki homogami olasılığına sahip olduğu söylenebilir. Yönetici/müdür ve tekniker kategorilerindeki mesleklerde çalışanların ise mesleki homogami içinde olmaları olasılığı 2002 yılında olduğu gibi tarım çalışanlarına göre daha düşüktür. Meslek değişkeni üzerinde cinsiyetlerin mesleki temsillerinin de önemli bir etken olduğu göz önüne alınmalıdır. Homogami oranlarının yüksek olduğu meslek gruplarında kadınların temsiliyetinin de yüksek olduğu söylenebilir. Yönetici/müdür kategorisindekilerin mesleki

homogami olasılıklarının tarım çalışanlarına göre daha düşük olması da cinsiyet değişkeni ile açıklanabilir. Kadınların yönetici gruplarında erkekler kadar istihdam edilmemesi mesleki homogaminin bu kategoride düşük olmasını açıklayabilir.

Gelir mesleki homogami ilişkisi incelendiğinde de anlamlı bir etki görülmektedir. Gelir etkisi incelendiğinde olasılık değerinin (odds ratio) 1,024 olduğu ve bu anlamda gelir bin TL arttığında homogami olasılığının %2,4 oranında arttığı görülmektedir. Yani, gelir arttıkça homogami artmaktadır.

Tablo 3: Mesleki Homogamiyi Etkileyen Faktörlere Dair Lojistik Regresyon Modeli Sonuçları, 2021

Değişkenler	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	
Yaş	-,010	,001	53,140	1	,000	,990	
Eğitim Seviyesi ^a	İlkokuldan az	-,902	,111	65,560	1	,000	,406
	İlkokul mezunu	-,612	,046	180,380	1	,000	,542
	İlköğretim/ortaokul	-,855	,050	293,564	1	,000	,425
	Lise mezunu	-,844	,037	515,799	1	,000	,430
Bölge ^b	Marmara	,710	,040	314,283	1	,000	2,035
	Ege/Akdeniz	,596	,039	238,865	1	,000	1,814
	İç Anadolu/Karadeniz	,433	,043	100,759	1	,000	1,542
Meslek ^c	Yönetici/müdür	-1,414	,140	102,045	1	,000	,243
	Profesyonel meslek	,723	,119	36,789	1	,000	2,062
	Hizmet sektörü çalışanı	-,088	,118	,559	1	,455	,916
	Tekniker	-,678	,117	33,423	1	,000	,508
	Vasıfsız işçi	,047	,118	,160	1	,689	1,048
Gelir (Bin TL)	,024	,004	30,438	1	,000	1,024	
Sabit	-1,569	,135	135,171	1	,000	,208	

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bağımlı Değişken: Mesleki homogami. Referans Kategoriler: ^a Yüksekokul veya daha yüksek, ^b Doğu/Güneydoğu Anadolu, ^c Tarım çalışanı

n: 62096, -2 Log likelihood: 43461,175 Nagelkerke R Square: 0,153

2002 yılı verisinde eğitim homogamisinin bağımlı değişken olduğu lojistik regresyon modeli sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Eğitim homogamisini etkileyen faktörler incelendiğinde, tüm değişkenlerin eğitim homogamisi üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenlerin etkilerine baktığımızda ilk olarak yaş değişkeninin, alt kategorileri kendi aralarında karşılaştırılmıştır. Bu anlamda genç yaş kategorilerinde, referans kategori olan 60+ kategorisine göre eğitim homogamisi olasılığı daha

yüksektir.

Eğitim seviyesi değişkeninde ilköğretim/ortaokul ve lise mezunu gruplarının referans kategori olan yüksekokul mezunu veya daha yüksek eğitim seviyelerine göre daha düşük eğitim homogamisine sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında en düşük eğitim seviyesi kategorileri olan ilkokuldan az ve ilkokul mezunu kategorilerinde referans kategori olan yüksekokul mezunu veya daha yüksek kategorisine göre daha fazla eğitim homogamisi görülmektedir. Özellikle ilkokuldan az eğitilmişler için olasılık değerinin yüksekliği dikkat çekmektedir.

Bölge bağımsız değişkeninde kır referans kategorisine göre kent değişkeninde daha fazla eğitim homogamisi görülmektedir. 2002 bölge verilerinde eğitim homogamisi kırsal alanlarda yaşayan bireylerde kentsel alanlarda yaşayan bireylere göre düşüktür.

Meslek grubu bağımsız değişkenine baktığımızda ise vasıfsız işçi olarak çalışanların eğitim homogamisi olasılıklarının tarım çalışanlarına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ancak yöneticilerin/müdürlerin ve profesyonel mesleklerde çalışanların eğitim homogamisi olasılığı tarım çalışanlarına göre daha yüksektir. Hizmet sektörü çalışanlarının ve teknikerlerin ise eğitim homogamisi olasılıklarının tarım çalışanlarına göre istatistiksel olarak anlamlı fark göstermemektedir.

Gelirin eğitim homogamisi üzerindeki etkisi incelendiğinde pozitif ve anlamlı bir etki görülmektedir. Bireylerin geliri arttıkça eğitim homogamisi ihtimalleri de artış göstermektedir. Gelir her 1 milyar TL arttığında eğitim homogamisi ihtimalinin %18 oranında artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 4: Eğitim Homogamisini Etkileyen Faktörlere Dair Lojistik Regresyon Modeli Sonuçları, 2002

Değişkenler		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Yaş Grubu ^a	18-29	1,007	,056	317,803	1	,000	2,737
	30-39	,792	,049	256,120	1	,000	2,208
	40-49	,582	,049	140,662	1	,000	1,789
	50-59	,249	,051	24,005	1	,000	1,282
Eğitim Seviyesi ^b	İlkokuldan az	3,244	,074	1925,631	1	,000	25,646
	İlkokul mezunu	1,664	,044	1457,359	1	,000	5,282
	İlköğretim/ortaokul	-1,187	,055	60,347	1	,000	,305
	Lise mezunu	-,281	,042	45,245	1	,000	,755

Meslek ^c	Yönetici/müdür	,175	,046	14,306	1	,000	1,191
	Profesyonel meslek	,299	,054	31,007	1	,000	1,348
	Hizmet sektörü çalışanı	-,082	,048	2,915	1	,088	,922
	Tekniker	,018	,042	,174	1	,677	1,018
	Vasıfsız işçi	-,340	,048	49,633	1	,000	,712
Bölge ^d	Kent	,242	,031	60,881	1	,000	1,273
Gelir	Milyar (TL)	,160	,028	33,668	1	,000	1,174
Sabit		-1,628	,063	661,928	1	,000	,196

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Bağımlı Değişken: Eğitim homogamisi. Referans Kategoriler: ^a60+, ^bYüksekokul veya daha yüksek, ^cTarım çalışanı, ^dKır

n: 44560, -2 Log likelihood: 50992,072 Nagelkerke R Square: 0,284

2021 yılı verisinde eğitim homogamisinin bağımlı değişken olduğu lojistik regresyon modeli sonuçları Tablo 5'te verilmiştir Bağımsız değişkenlerin etkileri incelendiğinde modeldeki tüm bağımsız değişkenlerin eğitim homogamisi üzerinde anlamlı etkisi olduğu görülmektedir. Bağımsız değişkenlerin etkilerine baktığımızda ilk olarak yaş değişkeninin eğitim homogamisi üzerinde negatif bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Yaştaki her bir artış için eğitim homogamisi yaklaşık olarak %3 oranında düşmektedir.

Eğitim seviyesi değişkeninde ilköğretim/ortaokul ve lise mezunu gruplarının referans kategori olan yüksekokul mezunu veya daha yüksek eğitim seviyelerine göre daha düşük eğitim homogamisi olasılığına sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında en düşük eğitim seviyesi kategorileri olan ilkokuldan az ve ilkokul mezunu kategorilerinde referans kategori olan yüksekokul mezunu veya daha yüksek kategorisine göre daha fazla eğitim homogamisi görülmektedir. Eğitim homogamisi üzerinde en yüksek etkiye sahip olan ilkokuldan az eğitim seviyesine sahip olmanın referans kategori olan yüksekokul ve üzeri eğitim seviyesine sahip olmakla kıyaslandığında eğitim homogamisini %200 oranında; ilkokul mezunu olmanın ise yaklaşık olarak %100'e yakın bir oranda arttırdığını söylemek mümkündür. Özetle, eğitim seviyelerinin uç noktalarında daha fazla eğitim homogamisi görüldüğü söylenebilir.

Bölge bağımsız değişkeninde de Marmara, Ege/Akdeniz ve İç Anadolu/Karadeniz bölgelerinde yaşayanların referans grup olan Doğu/Güneydoğu'da yaşayanlara göre eğitim homogamisi olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Meslek grubu bağımsız değişkenine baktığımızda ise yönetici/müdür ve profesyonel meslek gruplarının referans kategori olan tarım çalışanı kategorisine göre eğitim homogamisi oranının daha yüksek hizmet

sektörü, tekniker veya vasıfsız işçi olarak çalışanların eğitim homogamisi olasılıklarının tarım çalışanlarına göre daha düşük olduğu söylenebilir. Meslek grupları incelendiğinde mesleklerin eğitim, gelir ve statü anlamında bir sıralaması olduğu düşünülürse meslek sıralamalarının her iki ucunda da eğitim homogamisinin diğer meslek gruplarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Mesleklerin statü sıralamaları düşünüldüğünde yüksek statülü ve düşük statülü mesleklerde kapanmanın -eğitim düzeyi ve gelir değişkenleri kontrol edildiğinde bile- daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Gelirin eğitim homogamisi üzerindeki etkisi incelendiğinde de pozitif ve anlamlı bir etki görülmektedir. Bireylerin geliri arttıkça eğitim homogamisi ihtimalleri de artış göstermektedir. Gelir her 1000 TL arttığında eğitim homogamisi olasılığı %5,6 oranında artmaktadır.

Tablo 5: Eğitim Homogamisini Etkileyen Faktörlere Dair Lojistik Regresyon Modeli Sonuçları, 2021

Değişkenler	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)	
Yaş	-,028	,001	815,011	1	,000	,972	
Eğitim Seviyesi ^a	İlkokuldan az	1,101	,061	326,781	1	,000	3,008
	İlkokul mezunu	,689	,031	490,485	1	,000	1,992
	İlköğretim/ortaokul	-,719	,032	498,778	1	,000	,487
	Lise mezunu	-,881	,026	1107,558	1	,000	,415
Bölge ^b	Marmara	,685	,026	693,216	1	,000	1,984
	Akdeniz	,659	,025	717,064	1	,000	1,932
	Anadolu/Karadeniz	,568	,028	422,429	1	,000	1,765
Meslek ^c	Yönetici/müdür	,228	,082	7,802	1	,005	1,256
	Profesyonel meslek	,253	,076	11,027	1	,001	1,288
	Hizmet sektörü çalışanı	-,187	,074	6,439	1	,011	,830
	Tekniker	-,266	,072	13,567	1	,000	,766
	Vasıfsız işçi	-,253	,074	11,636	1	,001	,776
Gelir	Bin (TL)	,054	,004	185,914	1	,000	1,056
Sabit		,627	,087	51,653	1	,000	1,873

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Bağımlı Değişken: Eğitim homogamisi. Referans Kategoriler: a Yüksekokul veya daha yüksek, b Doğu Anadolu, c Tarım Çalışanı

n:62096, -2 Log likelihood: 78921,656, Nagelkerke R Square: ,145

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada TÜİK Hanehalkı İşgücü Araştırması 2002 ve 2021 yılları verileri kullanılarak mesleki homogami ve eğitim homogamisi incelenmiştir.

Türkiye’de daha önce homogami üzerine, Mercan (2012) ve Acar (2002) tarafından sırasıyla, “homogaminin gelir eşitsizliklerine etkisi” ve “eğitim homogamisinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisi” konularında çalışmalar yapılmıştır. Mesleki homogami ve eğitim homogamisinin eşitsizliğin yeniden üretimindeki rolü ve yıllar içerisindeki değişimi üzerinde ise durulmamıştır. Bu çalışmada ise her iki homogami türünde zaman içerisindeki değişim ve homogamiyi etkileyen faktörler değerlendirilmiş, homogami ile ilişkili olan değişkenler üzerinden homogaminin toplumsal eşitsizlikler üzerindeki etkisi anlaşılacak istenmiştir.

Mesleki Homogami

Mesleki homogami, 2002 yılında %10,7 oranında görülürken 2021 yılında bu oran %12,4’e yükselmiştir. Yıllar içerisinde görülen bu artış literatürde başka ülkelerde yapılmış çeşitli çalışmalarla da desteklenmektedir (Hayes, 1993; Kalmijn, 1994; Smits ve diğerleri, 1999). Ancak, bu çalışmada kullanılan veri setlerindeki değişkenlerin yıllar arasındaki değişimleri ve örneklemdeki potansiyel seçim yanlılığı dikkate alınarak bu sayısal değişimin yorumlanması konusunda temkinli olunmasında fayda vardır.

Mesleki homogaminin diğer değişkenler ile ilişkileri incelendiğinde ilk olarak yaş değişkeninin mesleki homogaminin yıllar içerisindeki artışını desteklediği görülmektedir. Yıllara ait yaş bağımsız değişkeninin, mesleki homogami ile ilişkisi incelendiğinde genç yaş gruplarında mesleki homogami olasılıklarının ileri yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum mesleki homogaminin genç kuşaklar arasında daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu da 2002-2021 yılları arasındaki muhtemel mesleki homogami artışına dair başka bir ipucu sunmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere bu sonuçlar, literatürde Kalmijn’in (1994) Amerika Birleşik Devletleri’nde yaptığı ve Hayes’in (1993) İrlanda’da yaptığı çalışmalar ile de benzeşmektedir. Öyle ki her iki çalışmada da genç kohortlardaki mesleki homogami oranlarında artış gözlemlendiği belirtilmiştir.

Yaşanılan bölge bağımsız değişkeninin, mesleki homogami bağımlı değişkeni ile ilişkisi incelendiğinde 2002 yılında kırsal bölgede yaşamın mesleki homogami olasılığı üzerinde daha fazla etkisi olduğu görülürken, 2021 yılında kırsal bölgelerin daha fazla temsil edildiği kategori olan Doğu/Güneydoğu Anadolu kategorisinde mesleki homogami olasılığının diğer tüm kategorilere göre daha düşük olduğu görülmüştür. 2002’den 2021’e gidildiğinde yıllar arasında mesleki homogami olasılığı yüksekliğinin, kırsal ve gelişmişlik seviyesi kıyasla daha düşük olduğu bölgelerden, kentsel ve gelişmişlik seviyesi daha yüksek bölgelere kaydığını söylemek mümkündür.

Mesleki homogami ve eğitim seviyesinin ilişkisi incelendiğinde, eğitim seviyesi arttıkça mesleki homogami olasılığının hem 2002 hem de 2021

verilerinde arttığı gözlemlenmiştir. 2021 yılında gelir arttıkça mesleki homogami olasılığının da arttığı görülürken bu durum 2002 yılı için söylenememektedir. Bu durum 2002 yılındaki gelir verilerinin çok sağlıklı toplanamaması ile de ilgili olabilir. 2002 yılında gelir verisi olmayan kişiler "0" şeklinde kodlanarak hesaplamaya dahil edilmiştir. 2021 yılı gelir verisinde ise, geliri olmayan bireylerin gelirleri eksik veri olarak kodlanmış olup ortalamaya dahil edilmemiştir.

Meslek bağımsız değişkeninin mesleki homogami ile ilişkisi incelendiğinde, 2002 yılında tüm diğer meslek kategorilerinin mesleki homogami olasılıkları tarım çalışanlarına göre daha düşük iken; 2021 yılında ise profesyonel meslek gruplarında çalışanların mesleki homogami olasılıklarının en yüksek olduğu, tarım işçilerinin diğer meslek gruplarına göre yine daha çok mesleki homogami olasılığına sahip olduğu görülmüştür. Bu veriler ışığında Türkiye'de mesleki homogami olasılığının tarım çalışanları ve profesyonel meslek çalışanları arasında daha yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum potansiyel eş adaylarının, özellikle kadınların, bu mesleklerdeki temsiliyetleri ile ilişkili olabilir. Öyle ki tarımsal bölgelerde kadınlar aile işçisi olarak tarımsal işlerde çalışmaktadır. Bununla birlikte kadınların eğitim seviyelerinin erkeklerinkine yaklaşması ile, profesyonel mesleklerdeki temsiliyetleri de artmıştır. Örneğin her iki yılda da yönetici/müdür ve teknikerler mesleki homogami olasılıkları en düşük meslek gruplarındandır. Bu iki durum da kadınların bu mesleklerde erkeklere kıyasla daha az temsil edilmesi ve dolayısıyla da potansiyel eş adaylarının az sayıda olması ile ilişkilendirilebilir. Benzer sonuçlar farklı yıllarda farklı ülkelerde yapılmış çalışmalarda da görülmüştür (Hayes, 1993; Kalmijn, 1994; Smits ve diğerleri, 1999). Kadınların profesyonel meslekler, hizmet sektörü gibi farklı alanlarda temsiliyetlerinin artması mesleki homogaminin artması üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmaktadır. Ve bu doğrudan etki dolaylı olarak mesleki kapanmayı artırıcı yönde bir etki yaratmaktadır. Ayrıca Türkiye'de yapılan çeşitli toplumsal tabakalaşma çalışmalarında (Kaya, 2008; Bahçe, Günaydın ve Köse, 2011; Özdemir, 2020) gösterilen mesleki kutuplaşmanın mesleki homogami anlamında da kendisini gösterdiği ve mesleki homogaminin artmasının ilerleyen dönemlerde toplumsal eşitsizliklerin artması yönünde etkisi olabileceği söylenebilir.

Eğitim Homogamisi

Literatürde birçok ülkede eğitim homogamisinin yakın ilişkiler bazında arttığı görülmektedir (Mare, 1991; Naszodi ve Mendonca, 2022; Pesando, 2021; Seong ve Sato, 2015). Türkiye verisinin de benzer sonuçları vermesi beklenmiştir. Türkiye'de 2002 yılında eşler arasında eğitim homogamisi %52,8 iken 2021 yılına gelindiğinde ise bu oran %48,6'ya gerilemiştir. Ancak, yukarıda değinilen yöntemsel sınırlılıklar dolayısıyla bu değişimin

yorumlanması konusunda da temkinli olunmalıdır. Literatürde, ülkelerin eğitim homogamisi düzeylerini karşılaştıran 55 ülke ile yapılan bir çalışmaya göre, bu ülkelerden 49'unda eğitim homogamisinde düşüş gözlemlenmektedir (Smits, 2003). Türkiye verisi ile benzer sonuçlara sahip olan böyle bir çalışmanın literatürde bulunması, bu konuda literatürde farklı bulguların olduğuna işaret etmektedir.

Ülkelerin eğitim homogamisi frekanslarındaki dalgalanmalar o ülkelerin eğitim seviyelerindeki değişimler ile ilgili olabilir. Bu anlamda Türkiye'de 2002'den 2021'e gidildiğinde alt eğitim düzeylerinde düşüş görülürken, üst düzeylerde ise yükseliş söz konusu olmaktadır. Örneğin Hanehalkı İşgücü Araştırması verisinde en düşük eğitim seviyesi olarak belirlenen "ilkokuldan az" eğitim seviyesi 2002 yılında %9,9'luk bir orana sahipken, 2021 yılında bu oran %7,2'ye gerilemiştir. En yüksek eğitim seviyesi olan "yüksekokul ve üzeri" eğitim seviyesi ise 2002 yılında %10,1 iken 2021 yılında bu oran %18,5'e çıkmıştır. En yüksek eğitim homogamisi "ilkokuldan az" eğitim seviyesinde görülürken, onu "yüksekokul ve üzeri" eğitim seviyesi takip etmektedir. Başka bir deyişle, mesleki homogamide olduğu gibi eğitim homogamisi için de uç kategorilerde bir yoğunlaşmadan söz edilebilir. Eğitim homogamisinin, eğitim seviyelerinin uç noktalarında daha fazla temsil edilmesi durumu literatürde başka ülkelerde (Çin, Güney Kore ve Sahraaltı ülkeleri) yapılan çalışmalarla da desteklenmektedir (Huo ve Chen, 2022; Seong, 2014; Pesando, 2021).

2021 ve 2002 yıllarında yaş ve eğitim homogamisi arasında negatif korelasyon olduğu görülmektedir. Eğitim homogamisinin genç nesil arasında her iki yılda da daha fazla görüldüğü söylenebilir. Literatürde bu sonuçları destekleyen başka ülkelerde yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır (Andres, 2022; Seong, 2014; Naszodi ve Mendonca, 2022; Pesando, 2021).

Yaşanılan bölgeler incelendiğinde eğitim homogamisinin 2002 yılında kentsel yaşam bölgelerinde daha fazla olduğu görülmektedir. 2021 yılı yaşanılan bölge değişkeninin, eğitim homogamisi üzerindeki etkisi incelendiğinde, eğitim homogamisinin kırsal bölgelerin çoğunlukta olduğu, referans kategori olan Doğu/Güneydoğu Anadolu kategorisinde daha az olduğu görülmektedir. Literatürde bu sonuçlar ile farklı sonuçlar veren araştırmalar vardır. Örneğin Sahra altı ülkeler üzerinde yapılan bir çalışmaya göre eğitim homogamisi özellikle okuma- yazma oranının düşük olduğu kırsal bölgelerde şehirlere göre daha fazladır (Pesando, 2021). 2002-2021 yılı Türkiye verisinde kentsel bölgelerde eğitim homogamisi, kırsal olarak nitelendirilebilecek bölgelere göre daha yüksektir. Literatürde özellikle kentsel bölgelerde eğitim homogamisinde düşüş olduğunu gösteren Finlandiya'da yapılmış bir çalışma mevcuttur (Mäenpää ve Jalovaara, 2015). Bu çalışmaya göre Pesando (2021) ile benzer olarak kırsal bölgelerde homogami artmaktadır. Bu farklılıklar ülkeler arasındaki farklılıklara işaret etmektedir. Örneğin bu sonuç Türkiye'de

özellikle kırsal bölgelerde kadınların eğitim seviyesinin erkeklere göre daha düşük kalması ve erkek bireylerin kendi eğitim seviyelerine sahip potansiyel eş adaylarının sayısının az olması ile ilgili olabilir. Türkiye’de kentsel bölgelerde kadınların, eskiye göre eğitim seviyelerini artırarak özellikle genç yaş gruplarında erkeklerin eğitim seviyelerine neredeyse yetiştiği düşünüldüğünde benzer eğitim seviyelerine sahip potansiyel eşlerin sayısı da artmaktadır. Bu da kentsel bölgelerde eğitim homogamisinin artışı açıklamaktadır. Örneğin Sahra altı ülkelerde kırsal bölgelerde eğitime ulaşım her iki cins için de eşit derecede zor olduğu için o bölgelerde okuma yazma oranları genel anlamda düşüktür. Bu da özellikle düşük eğitim seviyelerinde eğitim homogamisinde artışa neden olmaktadır. Finlandiya’da ise tamamen farklı bir senaryo mevcuttur. Farklı ortalama eğitim seviyelerinin uzun süredir yüksek olduğu bu ülkede, özellikle kentsel bölgelerde eğitim homogamisi gittikçe azalmakta ve kırsal bölgelerde düşük oranlarda eğitim homogamisi temsiliyeti görülmektedir.

Eğitim homogamisinin eğitim seviyelerine göre değişimi incelendiğinde özellikle düşük ve çok yüksek eğitim seviyelerinde daha fazla eğitim homogamisi gözlemlenmektedir. Eğitim seviyesi spektrumunun uç kısımlarında daha fazla eğitim homogamisi gözlemlendiği söylenebilir. Bu durum literatürdeki farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda da desteklenmektedir (Huo ve Chen, 2022; Mäenpää ve Jalovaara, 2015; Seong, 2014; Pesando, 2021).

Gelir ve eğitim homogamisi ilişkisi incelendiğinde bu ilişkinin pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. 2002 yılında gelirdeki her 1 milyar TL artış eğitim homogamisi ihtimalini %18 oranında artırırken, 2021 yılındaki her bin TL’lik (2005 yılında Türk lirasındaki 6 tane 0 atılmıştır) artış eğitim homogamisini %5,6 oranında artırmıştır.

Meslek değişkeni ve eğitim homogamisi ilişkisi incelenirken meslek değişkeni kendi içerisinde kategorik olarak ayrılmış olup “tarım çalışanı” referans kategori olarak seçilmiştir. Meslek değişkenini referans kategori olan tarım çalışanı kategorisine göre değerlendirdiğimizde, en yüksek eğitim homogamisi olasılığının, profesyonel meslekler arasında görüldüğünü söylemek mümkündür. Bunun yanında en düşük eğitim homogamisi olasılığı, vasıfsız işçiler ve teknikerler arasında görülmektedir.

Eğitimsel yeniden üretim ile eğitimsel homogami arasında güçlü bir pozitif korelasyon bulunmaktadır. Sınıf ve eğitim yapısı katı bir nitelik taşımakta, sosyal sınıflar arasındaki engeller ve farklılıklar oldukça belirgin düzeyde seyretmektedir. Bu engellerin bir nesilden diğerine aşılması genellikle zor bir süreçtir. Çoğu birey, ebeveynleriyle aynı sosyal sınıfta yer almakta ve benzer bir eğitim düzeyine sahip olmaktadır. Aynı şekilde, eş seçiminde de genellikle benzer eğitim seviyesine ve aynı sosyal sınıfa mensup bireyleri tercih etmektedirler. Mikro düzeyde ele alındığında, eğitimsel yeniden

üretim ile eğitimsel homogami arasındaki bu pozitif bağ, esasen bireyin normları, değerleri ve 'habitus'u (Bourdieu, 1989) ile aile kökeninin eğitim sürecini şekillendirdiğini ve eş seçimi üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Bireyin eğitimsel yeniden üretimi, farklı bir eğitim seviyesine sahip potansiyel bir eşle tanışma olanaklarını sınırlamaktadır (Kalmijn, 1991, 1998; Mare, 1991). Sadece bireyin değerleri değil, aynı zamanda yapısal olarak şekillenen fırsatları da eğitimsel homogamik bir evlilik yapma olasılığını büyük ölçüde artırmaktadır (Katrák, Fučík ve Luijckx, 2012).

Homogami ve Toplumsal Eşitsizliklerin Yeniden Üretimi

Bireyin içine doğduğu aile yapısı, ebeveynlerinin kim olduğu hayatının ilerleyen dönemlerinde etkileyici bir rol oynamaktadır. Bireyin, ebeveyni ile aynı sınıftan olma ihtimali yüksektir (Flemmen, Toft, Andersen, Hansen, ve Ljunggren, 2017). Bireylerin kendi kurdukları aileler ile geleceğin popülasyonunu oluşturduğu göz önüne alındığında, toplumun çekirdeğini oluşturan ailenin, toplumu şekillendirirken oynadığı rolün etkisinin büyüklüğü anlaşılmaktadır. Ailenin bu büyük önemi, bireyin partner tercihlerini de önemli kılmaktadır. Partnerlerin sosyo-ekonomik özellikleri, eğitim seviyeleri, yaşları, yaşadıkları bölgeler ve meslekleri oluşturdukları aileyi şekillendiren faktörlerdendir. Bu faktörler bireylerin aileleri içerisinde verdikleri kararları da etkilemektedir. Örneğin aile büyüklüğü ele alınırsa, Türkiye'de son yıllarda tek çocuklu hanelerin sayısı artış gösterirken, geniş ailelerin sayısında bir düşüş görülmektedir (TÜİK, 2022). Geniş aileler ekonomik olarak en kırılgan haneleri oluşturmaktadır ve Türkiye'deki yoksulların büyük bir kısmı 18 yaş altındadır (Işık, 2022). Bunun birçok farklı nedeni olabilir. Gelir seviyesi düşük bireylerin doğurganlık oranları, yüksek gelir seviyesine sahip bireylere göre daha yüksektir. Böylece bu ailelerin çocukları 18 yaş altındaki yoksulların büyük bir kısmını oluşturuyor olabilir. Doğurganlık, eğitim seviyesi ile ilişkilidir. Bu anlamda, eğitim seviyesi yüksek bireylerde doğurganlık oranları, eğitim seviyesi düşük bireylere göre daha azdır. Eğitim seviyesi ile gelir düzeyi arasında bir korelasyon vardır. Türkiye'de en yüksek gelir seviyesi yükseköğrenim mezunlarına aittir (TÜİK, 2022). Eğitim seviyesi yüksek bireyler, yine eğitim seviyesi yüksek bireylerle partner olduklarında hem eğitimi hem de gelir seviyesi yüksek bir aile kurmuş olacaklardır. Eğitim seviyesi yüksek bireylerin daha geç evlendiği ve daha az doğum yaptığı göz önüne alındığında, çocuklarına bırakacakları miras da bölünmeyecektir. Gelir ve eğitim seviyesi düşük olan ailelerde ise bu durum tam tersi şeklinde gerçekleşecek ve miras daha fazla kişiye bölünecektir. Bu çocukların ebeveynleri ile benzer bir sınıftan olma ihtimalleri de artacaktır. Bu anlamda, eğitim seviyesi yüksek bireyler, eğitim seviyesi kendilerine benzer bireyler ile homogamik ilişkiler içerisinde olduklarında dolaylı veya doğrudan yollarla toplumsal eşitsizliklerin sürdürülmesi desteklenecektir. Çiftler kaynaklarını paylaşırlar, yüksek kazançlı bireylerin yüksek kazançlı bireylerle,

düşük kazançlı bireylerin düşük kazançlı bireylerle evlendiği toplumlar düşük kazançlı çiftler için dezavantajlı olmaktadır (Schwartz, 2013). Bu çiftler çocuk sahibi olduklarında ise bu eşitsizlikler katlanarak devam etmektedir. Düşük kazançlı bir çiftin çocuğu ve yüksek kazançlı bir çiftin çocuğu benzer şartlara ve olanaklara sahip olmayacaktır. Ebeveynlerin çocuklarına sunduğu yaşam, çocuğun geleceği üzerinde büyük bir role sahiptir. Ebeveynlerin homogamik ilişkilere sahip olduğu durumlarda, demografik özelliklere göre konumsal ayrımın sonucu çocuklar kendilerine benzer tabakalardan bireylerle arkadaşlık kuracak, bu tabakanın normları üzerinden bir sosyal yaşam kuracaktır. Çocuğun üzerinde çok erken yaşlardan itibaren etki kurmaya başlayan bu homogamik ilişkiler, çocuk yetişkin olduğunda seçeceği romantik partneri de etkileyecektir (Mare, 2016). Böylelikle eşitsizliğin yeniden üretimi bir kısır döngü içerisinde sürdürülmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları bu kapsamda değerlendirildiğinde gerek eğitim homogamisinin gerekse mesleki homogaminin toplumsal dağılımın uç noktalarında yoğunlaşmış olmasının toplumsal eşitsizlikleri artırıcı bir etkiye yol açacağı söylenebilir. Yani en yüksek ve en düşük mesleki statü gruplarının; en yüksek ve en düşük eğitilmiş grupların daha fazla kendi içerisinde evlenme eğiliminde olmaları toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimini artırmaktadır. Ayrıca her ne kadar yıllar arasında sağlıklı bir karşılaştırma yapmanın önünde çeşitli yöntemsel engeller bulunsa da incelenen her iki zaman diliminde de genç yaş gruplarında her iki homogami türünün de daha yaygın olması da bu eşitsizliklerin yeniden üretiminin artma eğilimine dair ipuçları sunmaktadır.

Ancak, bu konuda daha kesin sonuçlara ulaşmak bu konuda yapılacak ad-hoc araştırmaların sayısının artmasıyla mümkündür. TÜİK'in HİA verileri pek çok açıdan zengin bir kaynak olsa da değişken tanımlarının yıllar içerisindeki değişimi, ebeveyn eğitim ve meslek durumlarına dair bilgilerin toplanmamış olması, örneklem tasarımının çalışma evreni içerisindeki evli çiftleri temsil edecek yeterlikte olmaması gibi eksiklikler homogami-tabakalaşma ilişkisine dair net çıkarımlar yapmayı güçleştirmektedir. Bu araştırma ile söz konusu ilişkiye dair bir tartışma açılması hedeflenmiştir. Bu anlamda, bu çalışmanın ileride yapılacak araştırmalar için bir ilk adım olması umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2022). Üniversite mezunlarında eğitim homogamisi ve gelir eşitsizliği: Türkiye örneği. *Dünden bugüne iktisadi ve finansal konular üzerine tartışmalar* (1 b., s. 209- 219). içinde Gazi Kitabevi.
- Andres, L. (2022). Higher education and the marriage market: educational attainment, educational homogamy, and inequality. *Canadian Journal of Higher Education*, 52(1), 53-69.
- Arum, R., Roksa, J., & Budig, M. J. (2008). The romance of college attendance: Higher

- education. *Research in Social Stratification and Mobility*, 26, s. 107-121.
- Bahçe, S., Günaydın, F. Y., & Köse, A. H. (2011). Türkiye’de Toplumsal sınıf haritaları: Sınıf oluşumları ve sınıf hareketliliği üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. S. Şahinkaya, & İ. Ertuğrul içinde, *Bilsay Kuruç’a Armağan* (s. 359-392). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Becker, G. S. (1974). A theory of marriage: Part II. *Journal of political Economy*, 82, s. 11-26.
- Bernasco, W., de Graaf, P. M., & Ultee, W. C. (1998). Coupled careers: Effects of spouse’s resources on occupational attainment in the Netherlands. *European Sociological Review*, 14(1), 15-31.
- Birkelund, G. E., & Haldal, J. (2003). Who married whom? Educational homogamy in Norway. *Demographic Research*, 8, s. 1-30.
- Boertien, D., & Permanyer, İ. (2019). Educational assortative mating as a determinant of changing household income inequality: A 21-country study. *European Sociological Review*, 35(4), s. 522-537.
- Borkotoky, K., & Gupta, A. K. (2016). Trends and patterns of educational homogamy in India: A marriage cohort analysis. *International Journal of Population Research*, 2016, 1-8.
- Bouchet-Valat, M. (2018). Educational and socioeconomic homogamy, development level, and metropolisation across 149 European regions. *Revue europeenne des sciences sociales*, 56(1), 53-84.
- Chudnovskaya, M., & Kashyap, R. (2020). Is the end of educational hypergamy the end of status hypergamy? Evidence from Sweden. *European Sociological Review*, 36(3), 351– 365.
- Erikson, R., & Goldthorpe, J. H. (2002). Intergenerational inequality: A sociological perspective. *Journal of Economic Perspectives*, 16(3), s. 31-44.
- Esping-Andersen, G. (2007). Sociological explanations of changing income distributions. *American Behavioral Scientist*, 50(5), s. 639-658.
- Flemmen, M. P., Toft, M., Andersen, P. L., Hansen, M. N., & Ljunggren, J. (2017). Forms of capital and modes of closure in upper class reproduction. *Sociology*, 51(6), 1277-1298.
- Ford, K. S. (2019). Marrying within the alma mater: understanding the role of same-university marriages in educational homogamy. *Social Research Online*, 25(2), 1-19.
- Friedman, S., Kurtuluş, A., & Koç, İ. (2022). Residential segregation by educational status in Turkey, 2013: Examining the association with political preferences. *Population, Space and Place*, 28(3), 1-15.
- Gelissen, J., & de Graaf, P. M. (2006). Personality, social background, and occupational career success. *Social Science Research*, 35(1), 702–726.
- Günaydın, G., Selçuk, E., & Hazan, C. (2013). Finding the one: A process model of human mate selection. *Human bonding: The science of affectional ties* (s. 103–131). içinde The Guilford Press.
- Han, S., & Qian, Y. (2021). Concentration and dispersion: School-to-work linkages

- and their impact on occupational assortative mating. *The Social Science Journal*, 1-18.
- Hayes, B. C. (1993). Occupational homogamy within Northern Ireland and the Republic of Ireland: A log-linear analysis. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 13(1/2), 99-117.
- Huang, C., Li, H., Liu, P. W., & Zhang, J. (2009). Why dose spousal education matter for earnings? Assortative mating and cross-productivity. *Journal of Labour Economics*, 27(4), s. 633-652.
- Huo, C., & Chen, L. (2022). Does individual educational attainment affect educational homogamy?- Evidence from cgss. *International Studies of Economics*(17), 82-107.
- Işık, O. (2022). *Eşitsizlikler Kitabı* (1. b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalmijn, M. (1991). Status homogamy in the United States. *American Journal of Sociology*, 97(2), 496-523.
- Kalmijn, M. (1994). Assortative mating by cultural and economic occupational status. *American Journal of Sociology*, 100(2), 422-452.
- Katrák, T., Fučík, P., & Luijkx, R. (2012). The relationship between educational homogamy and educational mobility in 29 European countries. *International Sociology*, 27(4), 551-573.
- Kaya, Y. (2007). Proletarianization with polarization: industrialization, globalization, and social class in Turkey, 1980-2005. *Research in Social Stratification and Mobility*, 26, s. 161-181.
- Lewis, S. K., & Oppenheimer, V. K. (2000). Educational assortative mating across marriage markets: Nonhispanic whites in the United States. *Demography*, 37(1), s. 29-40.
- Mäenpää, E. (2015a). Homogamy in educational level and parental social class in Finland: A log-linear analysis. *European Sociological Review*, 31(3), 253-267.
- Mäenpää, E. (2015b). Socio-economic homogamy and its effects on the stability of cohabiting unions. *Finnish Yearbook of Population Research*, 50, 166.
- Mäenpää, E., & Jalovaara, M. (2014). Homogamy in socio-economic background and education, and the dissolution of cohabiting unions. *Demographic Research*, 30, s. 1769-1792.
- Mäenpää, E., & Jalovaara, M. (2015). Achivement replacing ascription? Changes in homogamy in education and social class origins in Finland. *Advances in Life Course Research*, 26, 76-88.
- Mare, R. D. (1991). Five decades of educational assortative mating. *American Sociological Review*, 56(1), s. 15-32.
- Mare, R. D. (2016). Educational homogamy in two gilded ages: Evidence from intergenerational social mobility data. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 663(1), 117-139.
- Mercan, M. A. (2012). Assortative mating and Turkish marriage market. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), 281-293.
- Mijs, J. J., & Roe, E. L. (2021). Is america coming apart? Socioeconomic segregation in

- neighborhoods, schools, workplaces, and social networks, 1970–2020. *Sociology Compass*, 15(6), 1-16.
- Naszodi, A., & Mendonca, F. (2022). Changing educational homogamy: Shifting preferences or evolving educational distribution? *Journal of Demographic Economics*(2022), 1-29.
- Oppenheimer, V. K. (1988). A theory of marriage timing. *American journal of sociology*, 94(3), s. 563-591.
- Özdemir, C. (2020). Türkiye’de toplumsal tabakalaşma ve hareketliliğin meslekler üzerinden ölçümü. *Journal of Economy Culture and Society*(Özel Sayı 1/ Supplement 1), s. 59-77.
- Park, M. H. (1990). *Educational assortative mating and social stratification in Korea and the USA: 1950-79* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Wisconsin-Madison, USA.
- Permanyer, I., & Boertien, D. (2018). A century of change in global educational inequality and gender differences in education. İçinde *Population Association of America (PAA) Annual Meeting*.
- Pesando, L. M. (2021). Educational assortative mating in sub-Saharan Africa: Compositional changes and implications for household wealth inequality. *Demography*, 58(2), 571- 602.
- Popenoe, P. (1937). Assortative mating for occupational level. *The Journal of Social Psychology*, 8(2), 270-274.
- Qian, Y., & Qian, Z. (2014). The gender divide in urban China: Singlehood and assortative mating by age and education. *Demographic Research*, 31, s. 1337-1364.
- Ravazzini, L., Kuhn, U., & Suter, C. (2017). Do opposites attract? Educational assortative mating and dynamics of wage homogamy in Switzerland, 1992–2014. *Swiss Journal of Sociology*, 43(3), 567-586.
- Roikonen, P. (2021). *Patterns of inequality: Income inequality, homogamy and social mobility in Finland, c. 1700 – 2019* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). University of Helsinki, Faculty of Social Sciences, Helsinki, Finlandiya.
- Schumacher, R., & Lorenzetti, L. (2005). “We have no proletariat”: Social stratification and occupational homogamy in industrial Switzerland, Winterthur 1909/10–1928. *International Review of Social History*, 50(S13), 65-91.
- Schwartz, C. R. (2013). Trends and variation in assortative mating: Causes and consequences. *Annual Review of Sociology*, (39)1, 451-470.
- Schwartz, C. R., Wang, Y., & Mare, R. D. (2021). Opportunity and change in occupational assortative mating. *Social Science Research*, 99(1), 1-53.
- Seong, M. (2014). A study on educational assortative marriage. *Journal of Digital Convergence*, 12(3), 1-6.
- Seong, M., & Sato, Y. (2015). Patterns and trends of educational assortative marriages in South Korea and Japan among 1930s-1970s birth cohorts. *Indian Journal of Science and Technology*, 8(19), 1-9.
- Smits, J., Ultee, W., & Lammers, J. (1999). Occupational homogamy in eight countries

- of the European Union. *Acta Sociologica*, 42(1), 55-68.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2019). *Türkiye'de Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi*, 2018 (1 b.). Ankara: TDV Yayın ve Baskı.
- TÜİK. (2021). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2020*, 19 Ağustos 2024 tarihinde TÜİK: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211> adresinden alındı.
- TÜİK. (2022). *Gelir Dağılımı İstatistikleri*. 21 Ağustos 2024 tarihinde TÜİK: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2022-49745> adresinden alındı.
- TÜİK. (2024). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022*, 29 Ekim 2024 tarihinde TÜİK: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437> adresinden alındı.
- van Leeuwen, M. D., & Maas, I. (2019). A historical community approach to social homogamy in the past. *The History of the Family*, 24(1), s. 1-14.
- Verbakel, E., & de Graaf, P. M. (2008). Resources of the partner: Support or restriction in the occupational career? Developments in the Netherlands between 1940 and 2003. *European Sociological Review*, 24(1), 81-95.
- Verbakel, E., Luijkx, R., & de Graaf, P. M. (2008). The association between husbands' and wives' labor market positions in the Netherlands. *Research in Social Stratification and Mobility*, 26(3), 257-276.